

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/7>**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТСТВА****Ткаченко Ірина Миколаївна,**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права та соціально-економічних відносин

Центральноукраїнського інституту розвитку людини

ORCID ID: 0000-0002-3351-8063

Стаття присвячена аналізу правових проблем соціального захисту студентів. Автор статті виокремлює дослідників, які займалися обраною проблемою, розкриває ступінь розробленості теми.

У статті проаналізовано сутність поняття «соціального захисту». Виокремлюється визначення поняття «студент» законом України «Про освіту», а також в інших джерелах.

Визначено, що у нових соціально-економічних умовах розвитку проблеми соціального захисту студентів ЗВО в Україні не тільки не втратили своєї актуальності, а й набули особливої гостроти.

Автор на основі наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я «Про встановлення граничного розміру плати за проживання в студентських гуртожитках вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності» граничний розмір плати за проживання в студентських гуртожитках ЗВО державної та комунальної форм власності аналізує розмір мінімальної житлової площі, яка має бути надана студентам для проживання.

У публікації розкрито проблему забезпечення студентів соціальною стипендією. Виділено категорії, які мають отримувати соціальну стипендію та її розмір.

На думку автора, розмір стипендії не задовольняє вимоги сучасного суспільства. Тому потрібно реформувати дану систему, щоб студенти навчалися, а не працювали для того, щоб вижити.

У статті автор виокремлює також проблему працевлаштування студентів після навчання. Адже більшість молодих людей залишаються без роботи і не можуть офіційно працевлаштуватися саме за спеціальністю.

Державі варто звернути на це увагу та реформувати обраний напрям.

У ході розробки статті було проаналізовано основні проблеми правового характеру соціального захисту студентів. Також визначено головні умови покращення соціального захисту студентства. Проаналізовано законодавчу базу щодо порушення права на соціальний захист.

Ключові слова: студенти, соціальний захист, права студентів, законодавство України.

Tkachenko Iryna. Legal problems of student social protection

The article is devoted to the analysis of legal problems of social protection of students. The author of the article identifies researchers who were engaged in the chosen problem, reveals the degree of development of the topic.

The article analyzes the essence of the concept of "social protection". The definition of the concept of "student" by the law of Ukraine "on education", as well as in other sources, is highlighted.

It is determined that in the new socio-economic conditions of development, the problems of social protection of students of higher education institutions in Ukraine have not only not lost their relevance, but also become particularly acute.

The author, based on the order of the Ministry of education and science, youth and sports of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Health "on setting the maximum amount of payment for accommodation in student dormitories of higher educational institutions of state and municipal ownership", analyzes the size of the minimum living space that should be provided to students for accommodation.

The publication reveals the problem of providing students with social scholarships. The categories that should receive a social scholarship and its size are highlighted.

According to the author, the size of the scholarship does not meet the requirements of modern society. Therefore, it is necessary to reform this system so that students study, and not work in order to survive.

In the article, the author also highlights the problem of employment of students after training. After all, most young people are left without work and cannot officially find a job in their specialty.

The state should pay attention to this and reform the chosen direction.

During the development of the article, the main problems of the legal nature of social protection of students were analyzed. The main conditions for improving the social protection of students are also defined. The article analyzes the legislative framework for violating the right to social protection.

Key words: *students, social protection, Student Rights, legislation of Ukraine.*

Постановка проблеми. Освіта являє собою всі заходи, що застосовуються свідомо і систематично з метою формування людини, її інтелектуальних, моральних і фізичних характеристик.

Тема соціального захисту студентів жорстко регламентована, але в спеціалізованій літературі до неї не застосовувався цілісний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження права на життя і медичної діяльності приділяли увагу провідні вчені, зокрема: В. П. Андрущенко, В. І. Луговий, В. Л. Савельєв, В. О. Салов, М. Ф. Степко, Т. В. Фініков, Н. Б. Болотіна, І. М. Ковчина та ін. При цьому не розкритою залишається проблема соціального захисту студентства.

Постановка завдання. Метою наукової роботи є окреслити спектр правових проблем соціального захисту для студентів, які можуть послужити відправною точкою для майбутніх досліджень цього явища, а також шляху, по якому слід йти, щоб його оптимізувати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема малозабезпеченості, збереження і підтримки гідного рівня життя населення в даний час займає особливе місце для правової теорії та правозастосовчої практики, оскільки існує безліч невирішених питань, що стоять перед державами багатьох країн, і вимагає великої уваги. Адже часто саме бідність призводить до соціальних хвилювань, штовхає людей на злочини.

Роль держави в вирішенні даної проблеми займає основне значення, адже саме за державою закріплено обов'язок підтримки гідного рівня життя населення і боротьба з соціальною нерівністю, тому дуже важливо, щоб держава прагнула до формування для громадян сприятли-

вої життєвого середовища, забезпечення соціальної справедливості.

Держави всього світу намагаються досягти вирішення даних проблем шляхом ратифікації міжнародних актів, а також прийняття актів Національного законодавства [1, с. 56].

В Україні конституційне закріплено поняття «соціальний захист», яке включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також по старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, здійснюваним за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (Конституція України, стаття 46).

Поняття «соціальний захист» у широкому розумінні визначають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті.

У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціальне прийняттого рівня життя [7].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» студент – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за ден-

ною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.

Т. Іщенко акцентує увагу на тому факті, що студентство є складовою частиною такої суспільної групи, як молодь. Як соціальна група вона наділена всіма якостями, властивими молоді. Однією із специфічних особливостей є соціальний престиж, оскільки більшість студентів усвідомлюють, що вищий навчальний заклад є одним із засобів соціального просування [5, с. 45].

Студенти очної форми навчання освітніх організацій входять в групу соціального ризику, так як вони найбільш схильні до бідності через відсутність гідного заробітку.

У малозабезпечених студентів очної форми навчання часто стоїть вибір між освоєнням освітньої програми і працевлаштуванням, щоб підтримувати гідний рівень життя, що призводить до низької успішності, і, отже, незадовільного рівня освіти.

У нових соціально-економічних умовах розвитку проблеми соціального захисту студентів ЗВО в Україні не тільки не втратили своєї актуальності, а й набули особливої гостроти [7].

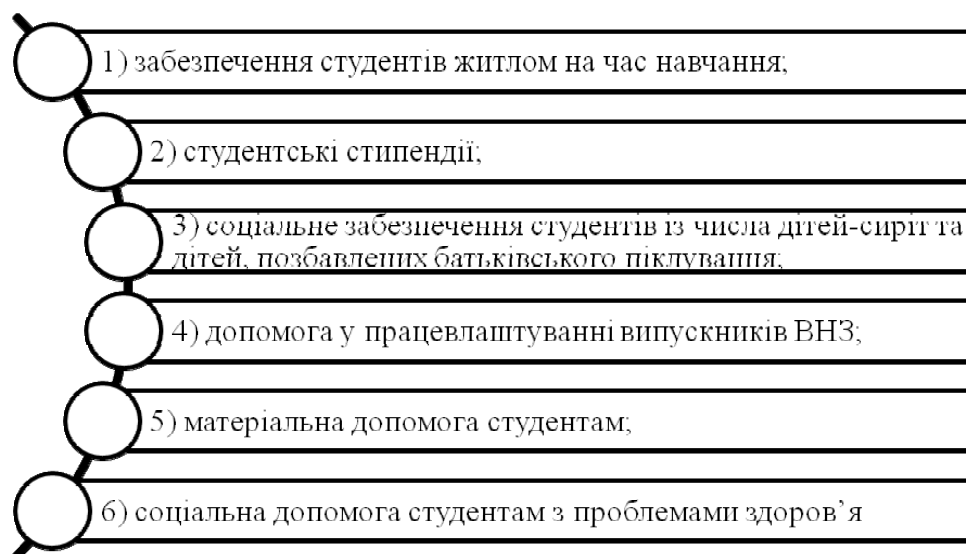
Окремі аспекти соціального захисту студентської молоді залишаються відкритим для пошуку законодавчого вирішення актуальних та проблемних питань, серед яких необхідно виділити (рис. 1).

Реалізація соціальних прав студентів освітніх організацій передбачає використання ними соціальних прав, що виражається в свободі вибору скористатися тим чи іншим наданим правом (право на отримання державної соціальної стипендії, право на надання житлового приміщення в першочерговому порядку, і так далі), а також можливість звернутися до органу влади з метою відновлення порушеного права [8, с. 34].

Однак постає гостра проблема необхідності студентів про свої соціальні права, часто в освітніх організаціях не проводяться заходи, спрямовані на ліквідацію правової безграмотності, а студентам не роз'яснюються їх соціальні права.

На мій погляд, слід було б в обов'язковому порядку інформувати студентів про можливість реалізувати їхні соціальні права, а також про зміни в законодавстві щодо даних правил.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я «Про встановлення граничного розміру плати за проживання в студентських гуртожитках вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності» граничний розмір плати за проживання в студентських гуртожитках ЗВО державної та комунальної форм власності виходячи з нормативу 6 кв. м житлової площі (для новозбудованих гуртожитків – 8 кв. м житлової площі),

Рис. 1. Актуальні та проблемні питання студентів

не може перевищувати: для студентів, абітурієнтів вищих навчальних закладів – 40% розміру мінімальної ординарної (звичайної) академічної стипендії ЗВО відповідного рівня акредитації [10].

Таким чином, вважаємо, що проблема в забезпеченні студентської молоді місцями в гуртожитках залишається актуальною і сьогодні. Також не вирішено питання стосовно поліпшення умов проживання і відпочинку, з приведенням їх у відповідність із сучасними вимогами. Проблемним залишається питання оплати за проживання в студентському гуртожитку.

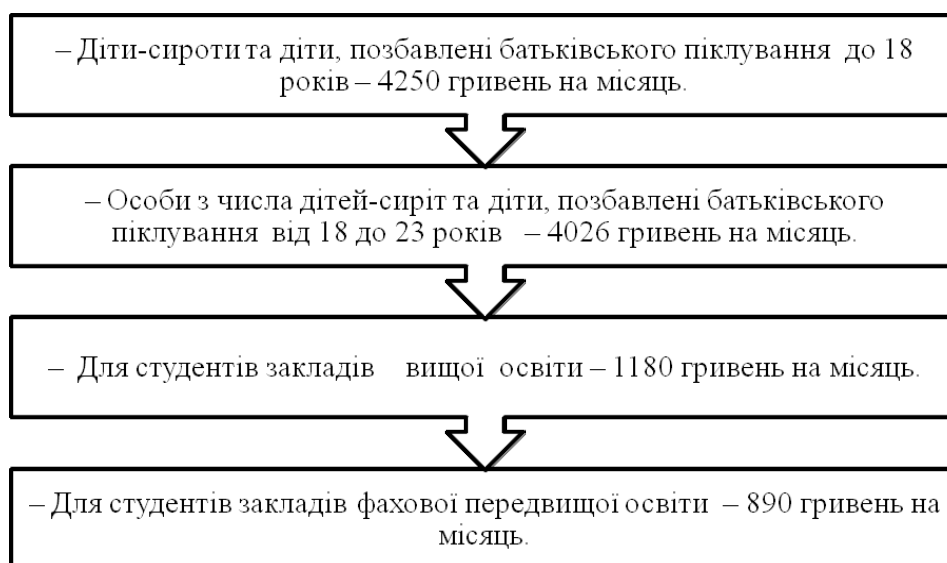
У ст. 54 Закону України «Про вищу освіту» передбачено право на матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі. Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Враховуючи сьогоднішній стан стрімкої залежності студентів від економічного середовища в країні та середніх статистичних показників умов проживання, розмір мінімальної студентської стипендії не забезпечує достатнє матеріальне становище, що свідчило б про ведення самостійного життя, а тому доцільним було б підвищення мінімальної студентської стипендії до рівня, більшого за розмір прожиткового мінімуму (рис. 2) [9, с. 23].

Одною з проблем соціального захисту студентів із числа дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування є не тільки матеріальне забезпечення та грошова допомога таким студентам, а й підтримка у соціалізації та пристосуванні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до проживання в суспільстві. Адже багатьом з таких студентів у майбутньому важко сформувати свою власну повноцінну сім'ю.

Іншою категорією студентів, які мають особливі пільги, є студенти із числа дітей-інвалідів. Для здійснення фахової підготовки інвалідів у вищих навчальних закладах законодавством України, зокрема Законом «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» передбачено ряд гарантованих пільг в одержанні ними вищої освіти в державних навчальних закладах [5].

Аналізуючи питання доступності вищої освіти для інвалідів, погоджуємося з думкою О. Федорової, що розширення доступності вищої освіти для інвалідів, інтеграція їх в освітнє середовище ускладнюється рядом факторів, зокрема: недостатньою розробленістю нормативно-правової бази щодо вищої освіти; недостатнім рівнем інформаційного забезпечення; незабезпеченістю безбар'єрного архітектурного середовища; недостатнім рівнем виробництва засобів технічної компенсації обмежених можливостей, спеціального обладнання; відсутністю дієвої політики

Рис. 2. Соціальна стипендія

трудової зайнятості інвалідів; несформованістю системи підготовки спеціалізованих кадрів, викладачів та співробітників.

Не вирішеною проблемою з питання соціального захисту студентів з числа осіб з обмеженими фізичними можливостями є питання забезпечення транспортом, оскільки не всі студенти навчаються за місцем свого проживання, а деякі з них не мають змоги дістатися до навчальних закладів у своєму місті або за його межами.

На нашу думку, чи не найголовніша проблема професійно-технічної і вищої освіти в Україні – це працевлаштування студентів після завершення навчання, яка постає перед державою, що гарантує студентам забезпечення робочими місцями. Однак з року в рік це питання поглиблюється та студентам все важче реалізувати свої здібності на ринку праці [2].

До вирішення соціальних проблем студентів активно залучаються недержавні формування. Майже в усіх навчальних закладах діють первинні профспілкові організації студентів, що входять до Федерації профспілок України та Профспілок працівників освіти і науки України. Однак останнім часом роль профспілок у студентському середовищі зменшується, перевага віддається студентському самоврядуванню.

Висновки. Таким чином, досліджуючи питання соціального захисту студентської молоді в Україні, робимо висновок, що проблемами, які потребують негайного вирішення на законодавчому рівні, досі залишаються незабезпеченість студентів

на час навчання у ЗВО тимчасовим житлом – місцями в гуртожитках. Існує тенденція недотримання ЗВО вимог чинного законодавства в частині обов'язкового нормативу квадратних метрів, які припадають на одного студента, в разі поселення його у студентський гуртожиток, а також невідповідна вартість оплати за проживання фінансовим можливостям студентів.

Тому важливим питанням є проведення якісного контролю з боку держави діяльності ЗВО щодо забезпечення студентам місць у гуртожитках.

Освіта може не тільки сприяти розвитку соціального захисту, а й соціальний захист може також сприяти реалізації права на освіту.

Крім того, відомо, що освіта допомагає запобігти передачі бідності з покоління в покоління, покращуючи доступ до ринку праці та, зокрема, заохочуючи офіційну зайнятість. Соціальний захист також може сприяти реалізації права на освіту. У тих випадках, коли студенти не відвідують ЗВО через необхідність працювати або через те, що вони голодні або недоїдають,

Додаткові ресурси, що надаються в рамках програм соціального захисту, можуть забезпечити сім'ям необхідний додатковий дохід і доступ до належного медичного обслуговування і привести до збільшення відвідуваності ЗВО.

Нарешті, соціальна безпека може призвести до зменшення прямих або непрямих витрат, пов'язаних з доступом до ЗВО, збільшуючи попит на освіту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000, No 4. С. 36.
2. Брич В. Я., Миколюк С. М., Соціальний захист сиріт в Україні: монографія / В. Я. Брич, С. М. Миколюк. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 200 с.
3. Міністерство освіти і науки України Офіційний сайт. URL: <http://mon.gov.ua/ua>
4. Права студентів: В 2 ч. / Автори-упорядники: А. В. Коновалов, М. О. Шишкова. Х.: Харківський міський центр дозвілля молоді, 2009. Ч. 2. URL: <http://profkom-ntmu.kiev.ua/book/export/html/261>
5. Представникам виробничих професій легше знайти роботу з достойною зарплатою. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. URL: <http://www.dcz.gov.ua>
6. Синчук С. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 421 с.
7. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку. *Право України*. 2002, No 6. С. 86–87.

8. Туленков М., Шайгородський Ю. Політика соціального захисту: монографія. Київ: Центр соціальних комунікацій, 2011. 184 с.

9. Федорова О. М. Інтеграція осіб з обмеженими можливостями в соціумі через механізми університетської освіти. URL: <http://www.nbu.gov.ua>

10. Чиркіна І. Д. Сучасні напрямки соціального захисту різних верств населення України. *Наукові праці*. Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА. 2001. Т. 12. Серія: Політичні науки. С. 86.

REFERENCES:

1. Bolotina N. (2000) The Human Right to social security in Ukraine. *The problem of terms and concepts*. 4. 36. [in Ukrainian].

2. Brich V. Ya., Mikolyuk S. M. (2019) *Social protection of orphans in Ukraine*. Ternopil: TNEU publ. 200 p. [in Ukrainian].

3. Ministry of education and science of Ukraine official website. URL: <http://mon.gov.ua/ua>

4. A.V. Konovalov, M. O. Shishkova (2009) URL: <http://profkom-nmu.kiev.ua/book/export/html/261>[in Ukrainian].

5. It is easier for representatives of industrial professions to find a job with a decent salary. *Official website of the state Employment Service*. URL: <http://www.dcz.gov.ua> [in Ukrainian].

6. Sinchuk S. (2015) Legal relations of Social Security: subjects, content, objects. Lviv. Nat. I. Franko University. Lviv: LNU named after I. Franko. 421. [in Ukrainian].

8. Tulenkov M., Shaigorodsky Y (2011). Politics of social protection: monograph. Kiev: Center for Social Communications. 184. [in Ukrainian].

9. Fedorova O. M. integration of persons with disabilities in society through the mechanisms of university education. URL: <http://www.nbu.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Chirkina I. D. (2001) Modern directions of social protection of various strata of the population of Ukraine. Nikolaev: Publishing House of MF Naukma. 86. [in Ukrainian].